

וכשהסיח דעתו יש לחשוש שהתלכלך, ונמצא שהקידוש בטל.

לעומת זאת כתבו כמה אחרונים, שהיסח הדעת האמור הוא מן העבודה, דהיינו שחשב שלא לעבוד עוד. לדעתם, היסח הדעת מחייב קידוש על פי הכתוב "או בגשתם", דהיינו, בכל גישה חדשה, והיסח הדעת מן העבודה מגדיר את ביאת הכהן לעבודתו מחדש כגישה חדשה (חסדי דוד מנחות א,ז; טהרת הקודש כאן; 'משנת הראשונים' על הרמב"ם הל' ביאת המקדש ה,ד).

נראה שיש נפקא מינה בין הדעות לגבי כהן שהחליט שלא לעבוד, אלא לאכול קדשים, ואחר כך נמלך ושב לעבוד: על פי השיטה הראשונה אין זה היסח הדעת, שהרי שמר ידיו בנקיות לצורך האכילה, ואילו לפי השיטה השניה הרי זה היסח הדעת מן העבודה.

סיכום

הגמ' קובעת כדבר פשוט שהיסח הדעת פוסל את הקידוש. ברמב"ם משמע שהמסיח דעתו ולא קידש – עבודתו מחוללת, ונראה שזהו פסול דאורייתא (רוב האחרונים, דלא כקרית ספר), וכן מפורש בספר החינוך.

יש אומרים שהיסח הדעת הוא כשלא שמר את ידיו בנקיות, ובכך ביטל את הקידוש הקודם (אחרונים, על פי המשתמע מרש"י), ויש אומרים שהכוונה שהסיח את דעתו מלעבוד עוד, ובכך נחשבת העבודה מחדש כ"גישה חדשה", המחייבת קידוש.

מערכה מ. טבילה במקוה כתחליף לקידוש ידים ורגלים (כב)

מכונסין", והגמ' (כא,א) מסבירה את החידוש בדין זה: "שלא תאמר: כל גופו טובל בהן, ידיו ורגליו לא כל שכן!".

רש"י מפרש: "או שטבל במי מערה – שהן כשרין לטבילה, והוא הדין למים חיים, אלא שרוב טבילות במים מכונסין. עבודתו פסולה – ולא אמרינן טבילה דבר חשוב הוא ומהניא ליה במקום קידוש". משמע שסובר שמדובר שהכהן טבל את כל גופו, ודבר זה אינו עולה לו משום קידוש (וכן לשונו כא,א ד"ה מי מערה: "סלקא דעתך אמינא הואיל וטבילה מעלייתא היא"). כך שיטת כמה ראשונים, שטבילה איננה מועילה כלל כתחליף לקידוש¹.

כדעה זו משתמע בברייתא ביומא (לב,א), הלומדת על

עבודתו פסולה, ומשמע שזהו פסול דאורייתא (מנחת חינוך מצוה קו; זבח תודה)¹.

יותר מפורש הדבר בספר החינוך (סוף מצוה קו): "לא קידש ידיו ורגליו שחרית, או שיצא מן המקדש והסיח דעתו, וחזר ועבד בלא קידוש – חייב מיתה בידי שמים ועבודתו פסולה".

אולם בקרית ספר (הל' ביאת המקדש שם) כתב על כל מיני הפסול שהזכיר הרמב"ם: "ונראה דלא הווי אלא מדרבנן, דמדאורייתא לא מחייב בקידוש אלא בגישה דשחרית, והיינו 'בבואם' דכתב רחמנא", ותמהו עליו מן המשתמע ברמב"ם שהיסח הדעת מעכב (חסדי דוד מנחות א,ז; אבן האזל הל' ביאת המקדש ה,ח).

גדר היסח הדעת ומקור פסולו

מה טיבו של היסח הדעת, ומה מקור פסולו? לשון הגמ' בביאור הספק האם טומאה מצריכה קידוש חדש: "כיון דהדר חזי דק ליה ולא מסח דעתיה", ופירש רש"י: "מדקדק בקידושו ונוהר מליגע ידיו בדבר טינוף ולא מסח דעתיה". משמע מרש"י, שהיסח הדעת הוא שאינו נזהר מלכלוך, וכן כתבו כמה אחרונים בפשטות². גם בגמ' עצמה משמע כן, שהרי בשעת טומאתו אינו ראוי לעבוד, ולכאורה עצם הדין שאינו ראוי לעבוד מהווה היסח הדעת מהעבודה³, ועל כרחך כוונת הגמ', שמכל מקום אינו מסיח דעתו מנקיון ידיו. לדעה זו, נראה שהיסח הדעת מחייב קידוש מחודש משום שתכלית הקידוש היא נקיון הכהן לקראת העבודה,

התורה קבעה חובה על הכהנים לרחוץ ידים ורגלים מן הכיור: "ועשית כיוור נחושת... ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם" (שמות ל,יח-יט). הסוגיה דנה בשאלה, האם טבילת כל הגוף במי מקוה מהווה תחליף לקידוש ידים ורגלים.

הברייתא ופירוש רש"י

בברייתא נאמר: "שלא רחוץ ידים ורגלים – מקדש בכלי שרת בפנים. קידש בכלי שרת בחוץ, או בכלי חול בפנים, או שטבל במי מערה ועבד – עבודתו פסולה". "מי מערה" הם כינוי למי מקוה (שבת יד,א): "היו טובלין במי מערות

נחשב כמסיח דעתו מן הסעודה (תוס' בפסחים קב,א ד"ה ועקרו), ולהלכה נפסק (שו"ע או"ח קעח,ו) שאינו היסח הדעת. אך שם איסור האכילה קל יותר, שאינו בגדר "גברא לא חזי" אלא שיש לו מניעה חיצונית מלאכול, ואפשר שבנדון דידן לכולי עלמא ראוי להחשיבו כמסיח דעתו מן העבודה.

1. עיין תוס' ישנים ביומא לב,א ד"ה מקום ותוס' הרא"ש שם, וראה ריטב"א המובא להלן הערה 7, והראב"ד על הספרא פרשת צו המובא להלן.

1. מהל' השתמע, על פי דקדוק זה, שגם מי שהסיך רגליו או הטיל מים ולא קידש - עבודתו מחוללת, ועל כך ראה 'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה סא.

2. ושב הכהן סי' ב; מגיני שלמה פסחים לד,א; ליקוטי הלכות, זבח תודה ד"ה או שטבל. במנחת חינוך מצוה קו אף דן בשאלה, מה הדין כשהסיח דעתו משמירת ידיו ולא מרגליו.

3. מצאנו מחלוקת ראשונים כיוצא בזה, האם מי שנאסר עליו לאכול עד שיתפלל

טבילתו כאן היתה לשם טהרה, ולא כתחליף לקידוש ידים ורגלים, ולכן אינה מועילה.

החתם סופר (בשו"ת, או"ח סי' קעג) הוכיח בדעת הרמב"ם שטבילה מועילה במקום קידוש ממה שכתב (הל' יג שם) ששיעור ארבעה כהנים לכיור נלמד מ"אהרן ובניו" (שמות ל"ט), "והיו אלעזר ואיתמר ופנחס עמהן, הרי ארבעה"⁴. מוכח מדבריו שהכיור נתקדש לאחר מות נדב ואביהוא, והרי מצינו בהם רחיצה כבר בשבעת ימי המילואים, ככתוב: "וירחץ אותם במים" (ויקרא ח, ו).⁵ על כרחך רחיצה זו היא טבילה במקוה, ומועילה במקום קידוש.

כהן טובל במקדש. מבית המוקד היתה מנהרה ("מסיבה") שהובילה למקוה, ולאחר מכן יכלו הטובלים להתחמם ממדורה שהיתה שם (תמיד פ"א מ"א). על פי הדעה המקובלת טבילה במקוה איננה תחליף לקידוש, אך בדעת הרמב"ם יש מקום לומר שהטבילה אכן נחשבת לקידוש.

ראיות שטבילה מועילה במקום קידוש

מכמה מקורות בדברי חז"ל משתמע שטבילה מועילה כתחליף לקידוש:

א. כבר הוזכר הדין במשנה ביומא (פ"ג מ"ב): "זה הכלל היה במקדש: כל המיסך את רגליו – טעון טבילה, וכל המטיל מים – טעון קידוש ידים ורגלים". דין זה אינו מוכיח שטבילה מועילה במקום קידוש, שכן המיסך את רגליו או

הצורך בקידוש ידים ורגלים בהחלפת בגדי הכהן הגדול ביום הכיפורים: "ומה במקום שאין טעון טבילה – טעון קידוש, מקום שטעון טבילה – אינו דין שטעון קידוש?". אילו הטבילה היא תחליף לקידוש, מה הראיה מכך שצריך טבילה שיש צורך גם בקידוש? (עיין תוס' ישנים שם ד"ה במקום).

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ה"א) הביא את דין הברייתא בלשון זו: "הטביל ידיו ורגליו במי מקוה, אפילו במעיין – אין זה קידוש כלל, עד שירחץ בכלי". ניתן לדייק מלשונו שדווקא טבילת ידיו ורגליו אינה מועילה, אבל הטובל כל גופו – הרי זה קידוש². יש שדחו דיוק זה: הרמב"ם הזכיר טבילת ידיו ורגליו כדי להבליט את הניגוד לנטילת ידים, שבה טבילת הידים מועילה כנטילתם (חגיגה פ"ב מ"ה), וכאן טבילת הידים והרגלים אינה מועילה כקידושם בכלי שרת (חסדי דוד מנחות א, ז), וכן משמע מסיום המשפט: "עד שירחץ בכלי".

בלשונו הרמב"ם בפרק זה משתמע לכאן ולכאן. בהל' ה כתב: "יצא חוץ לחומת העזרה, אם לשהות בחוץ יצא – כשחזור טעון טבילה; ואם לחזור מיד יצא – כשחזור טעון קידוש ידים ורגלים בלבד. ואם לא טבל ולא קידש, ועבד, הואיל ולא הסיח דעתו... עבודתו כשרה". משתמע שאם טבל עבודתו כשרה אפילו אם הסיח דעתו ונתחייב בקידוש.

עוד כתב שם על כהן העושה צרכיו: "וכל המסך את רגליו טעון טבילה, וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים... יצא חוץ לחומת העזרה... אם לא טבל ולא קידש, ועבד, הואיל ולא הסיח דעתו, ולא הסיך רגליו, ולא הטיל מים – עבודתו כשרה". מסיום דבריו משמע בבירור שאם הסיך רגליו ולא טבל, או הטיל מים ולא קידש ידיו ורגליו, ועבד – עבודתו פסולה, וכן משמע במאירי (יומא כ"ב, ד"ה ולפי דרכך; ל, א ד"ה וטבילות אלו). נראה, אם כן, שלדעתו חיוב הקידוש או הטבילה הוא מדאורייתא, וביארו אחרונים, שזה משום היסח דעתו (בית הלוי ח"א סי' ה; ערוך השלחן העתיד, מא, יז). הדבר מעורר קושי: אם המסיך נחשב כמסיח דעתו, וחייב קידוש מדאורייתא – כיצד יצא ידי חובתו בטבילה? נראה, אם כן, שלרמב"ם הטבילה היא אפשרות שמקבילה לקידוש מדאורייתא³.

לעומת זאת בהל' ו משמע מהרמב"ם איפכא: "נטמא גופו... וטבל... חוזר ומקדש אחר טבילה, שכל טובל מקדש ידיו ורגליו ואחר כך עובד. ואם לא קידש, הואיל ולא הסיח דעתו – לא חילל". משתמע שאם הסיח דעתו – חילל, למרות שטבל (חסדי דוד מנחות שם). אלא שיש לדחות:

4. ולא כגרסת הגמ' (י"ט, ב) לפנינו, לפיה משה רבנו הוא מחשבון ארבעת הכהנים, וראה מערכה מה.

5. בחתם סופר נקט שגם בשמיני למילואים לא היה קידוש מן הכיור, אלא רק למחרתו, והדברים תמוהים, עיין שמות מ, ל.

2. כך צידד בעל 'ראש המזבח', אבל במסקנה דחה זאת, מכח התוספתא במנחות להלן, על פי הגרסה שלהלן הערה 6.

3. תירוצו אחר: כוונת הרמב"ם שהמיסך רגליו טעון טבילה בנוסף לקידוש (על כך ראה בהרחבה בשערי היכל' למסכת יומא, מערכה סא).

אולם בגמ' ביומא (ל,ב) הובאה ברייתא זו בלשון אחרת: "אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שלא קידש ידיו ורגליו שחרית ועבד עבודה – עבודתו פסולה", ולא הוזכרה כאן הטבילה, ואף משמע מהגמ' שלא גרסה כך⁷.

ד. בספרא (צו, מכילתא דמילואים, פסקה ה) נאמר: "ויקרב משה את אהרן ואת בניו וירחץ אותם במים – באותה שעה זכו בקידוש ידים ורגלים". הרחיצה בימי המילואים היתה טבילה במקוה (כפי שתרגם אונקלוס: "ואסחי", ולא כדרכו לתרגם רחיצת ידים ורגלים בלשון "קידוש"), והכיור נמשח רק ביום השמיני, ראש חודש ניסן (שמות מ,ל). כיצד, אם כן, זכו באותה שעה גם לקידוש ידים ורגלים? הדבר מובן יותר אם הטבילה מועילה במקום קידוש, ולכן היא שימשה כאן כדוגמא לקידוש. לעומת זאת לדעה שטבילה אינה מועילה כקידוש, וטבילה זו לא הכשירתם לעבודה⁸ – במה זכו לקידוש? אולם הראב"ד מפרש, שכוונת הספרא שבנוסף לטבילה היה גם קידוש, על פי הכלל (בספרא אחרי מות פרק ו,ו) שאין טבילה במקדש ללא קידוש.

סיכום

בברייתא כאן נאמר שטבילה אינה מועילה כתחליף לקידוש. רש"י מפרש שהכוונה לטבילת כל גופו, ואפילו היא אינה מועילה במקום קידוש, וכך דעת כמה ראשונים. ברמב"ם משתמע שטבילת כל גופו חשובה כקידוש (חתם סופר), ויש שפירשוהו אחרת (חסדי דוד). דברי חז"ל בכמה מקומות נוטים שהטבילה אכן מועילה, אבל אין הוכחה ברורה לדבר.

מערכה מא. קידוש ידים ורגלים לעשיית פרה אדומה (כ,ב)

אבל עיקרו של דין זה, האם פרה אדומה טעונה קידוש ידים ורגלים, שנוי במחלוקת תנאים במשנה בפרה (ד,א): "ושלא רחוך ידים ורגלים – פסולה, רבי אליעזר מכשיר".

הרמב"ם (פירוש המשנה שם) מבאר, שהמקור לחיוב הקידוש לדעת חכמים הוא הפסוק: "חטאת היא" (במדבר יט,ט), המחשיב את הפרה כקרבת חטאת, ומכאן שיש לה דיני קרבן¹. בתוספתא (פרה ד,ב) נאמר: "שרפה שלא רחוך ידים ורגלים – פסולה, ור"א בר"ש מכשיר, שנאמר (שמות ל,כ): 'בבואם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו', הא אין קדוש ידים ורגלים אלא לפנים". יש שפירשו, שזהו טעמו של

מטיל מים אינו חייב בקידוש מדאורייתא, אלא אם כן הסיח דעתו (עיין 'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה סא). אפשר, אם כן, שגזרו חכמים טבילה על המיסך למרות שאיננה חשובה כקידוש. מכל מקום יש לשאול: מה ראו חכמים לקבוע את הטבילה כחומרא יתירה למיסך את רגליו, אם מדאורייתא היא גרועה מקידוש ואינה מועילה אלא לטהרה מטומאה?

ב. בברייתא בגמ' כאן: "יצא חוץ למחיצת חומת העזרה, אם לשהות – טעון טבילה, אם לפי שעה – טעון קידוש ידים ורגלים". הגמ' סוברת בתחילה, שהקידוש כשלא שהה נצרך משום שיציאה פוסלת בקידוש ידים ורגלים ומחייבת קידוש מחודש, ולכאורה חיוב זה הוא מדאורייתא. ומשמע מההוה-אמינא, שהשוהה מחוץ לעזרה חייב מדאורייתא בקידוש, ובכל זאת דיו בטבילה! ושמה יש לומר, שעל פי ההוה-אמינא של הגמ' היציאה נחשבת כהיסח הדעת מדרבנן בלבד. ועדיין קשה כנ"ל: מדוע קבעו חכמים כחומרא בשהייה רחיצה שמדאורייתא היא גרועה יותר?

ג. בתוספתא ביומא (א,טו) ומנחות (א,ז) נאמר: "כהנים שלא טבלו ולא קידשו ידיהם ורגליהם, וכן כהן גדול שלא טבל⁶ ולא קדש ידיו ורגליו מן הבוקר, ועבדו – עבודתן פסולה". הדברים צריכים ביאור: הרי החובה על הנכנס לעזרה לעבודה לטבול אינה מעכבת (כפי שמוכיחה הגמ' ביומא ל,ב), מהרישא של ברייתא זו עצמה). ומדוע כהן שלא טבל עבודתו מחוללת? נראה, אפוא, שפירושה כך: כהן שטבל או קידש – עבודתו כשרה, כי טבילתו מועילה כקידוש, ואם לא עשה לא זה ולא זה – עבודתו פסולה.

מצות קידוש ידים ורגלים נאמרה בתורה לגבי קרבנות הנעשים במקדש. פרה אדומה איננה קרבן, שהרי היא נשחטת מחוץ למחנה. עם זאת, בכמה מדיניה הרי היא דומה לקרבנות, וטעונה כהן ובגדי כהונה. על בסיס זה יש לדון, האם הכהן השורף את הפרה צריך לקדש ידיו ורגליו קודם שיגש לעבודתה, והאם דיני הקידוש זהים לאלה שבמקדש.

חובת הקידוש

בסוגיה כאן מובאת מחלוקת אמוראים על אופן הקידוש,

(ונראה שאין כוונתו לומר שדי בטבילה, אלא שנקטה הברייתא "לא טבל" אגב "לא טבל" שברישא).

8. ואכן לא עבדו עד היום השמיני.

1. בעל 'משנה אחרונה' שם הקשה על מקור זה, הרי מצינו שקרבן הנעשה בבמת יחיד אינו טעון קידוש ידים ורגלים (זבחים קיג,א), וניתן היה לדמות את הפרה, הנעשית בחוץ, לחטאת בבמה! לפיכך חידש שהמקור לקידוש הוא גזרה שוה "חק עולם" "חקת עולם". אך יש להעיר על קושייתו, שחטאת אינה קרבה בבמת יחיד

6. במנחות קיימת גרסה: "שטבל", ולפיה מפורש שטבילה אינה מועילה במקום קידוש ('ראש המזבח' כאן), אבל בחסדי דוד הגיה "לא טבל".

7. הגמ' מביאה את הברייתא כדי להוכיח מהרישא שלה שחיוב הטבילה לנכנס לעבודה אינו מעכב, ואם בסיפא היה משתמע אחרת - היה על הגמ' ליישב זאת, ועל כל פנים להסביר מהיכן דייקה. הריטב"א שם מביא גרסה "שלא טבל ולא קידש", ולדעתו גרסה זו אינה נכונה, ובכל זאת הסביר גם אותה: "משום חסרון קידוש בלחוד הוא, ופשוט", כלומר, שאם לא טבל ולא קידש עבודתו פסולה כי לא קידש